

Matti Sadeniemi 60-vuotias

Huhtikuun 12:ntena täytti 60 vuotta professori *Matti Sadeniemi*, nykysuomen laitoksen ja kielitoimiston johtaja, Nykysuomen sanakirjan päätoimittaja ja Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden dosentti.

Matti Juho Sadeniemi (v:een 1928 Sadenius) on syntynyt Tampereella, jossa hänen isänsä toimi lyseon rehtorina. Tultuaan ylioppilaaksi v. 1928 hän aloitti opintonsa Helsingin yliopistossa ja suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon v. 1931. Tohtoriksi hän väitteli v. 1949 ja tuli Helsingin yliopiston dosentiksi v. 1955. Professorin arvonimi hänelle myönnettiin v. 1961.

Maisteriksi valmistuttuaan ja asevelvollisuuden suoritettuaan Matti Sadeniemi aloitti toimeliaan työskentelyn tehtävissä, jotka ovat kouluttaneet hänestä nykysuomen erinomaisen tuntijan ja oikeakielisyytemme suunnan näyttäjän. V. 1932 hän tuli Nykysuomen sanakirjan toimitukseen, jossa pian osoittautui taitavaksi leksikografiksi. Ensimmäinen työkausi tässä kielenkäyttömme ohjekirjaksi muodostuneessa sanakirjassa jäi kuitenkin lyhyeksi, vain puoleksi vuodeksi, sillä jo keväällä 1933 Matti Sadeniemi siirtyi Otavan kielentarkastajaksi. Kuuden vuoden työskentely suurkustantamon palveluksessa oli sekin merkittävä vaihe kielenkäytön ongelmiin perehdyttäjänä. Kun sitten v:n 1939 alusta Nykysuomen sanakirjaan tarvittiin uusi päätoimittaja, tehtävä tuli kuin luonnostaan Matti Sadeniemelle. Hänen johdossaan työ alkoi edetä ripeästi, joskin sota monella tavoin tuotti vaikeuksia vaatien itsensä päätoimittajankin ensin talvisotaan, sitten jatkosotaan ja haavoittumisen vuoksi vielä sodan jälkeen vuoden päiviksi sotasairaalaan. Vähitellen työ pääsi kuitenkin intensiivisesti jatkumaan, niin että sanakirjan ensimmäinen osa ilmestyi v. 1951 ja seuraavat viisi osaa v:een 1961 mennessä. Jo Nykysuomen sanakirjan päätoimittajan tehtävää ja tämän merkittävän teoksen julkisuuteen saattamista voisi pitää elämäntyön arvoisena suorituksena. Teos on osoittautunut niin tarpeelliseksi kielenkäytön ohjekirjaksi, että sitä käytetään miltei kaikkialla, missä julkista sanaa viljellään, sen esittämään tietoon vedotaan mitä erilaisimmissa pulmatilanteissa ja siitä haetaan arvokasta tukea suomen kielen tuntemukseen. Nykysuomen sanakirja on pysyvästi piirtänyt tekijöittensä nimen aikakirjoihin. Saman alan työ jatkuu kuitenkin yhä. Matti Sadeniemen johdolla on nyt valmisteilla laaja vierasperäisten sanojemme sanakirja, Nykysuomen sanakirjasta laaditaan yksiosainen tiivistetty laitos ja kootaan aineksia koko sanakirjan uutta, ajan tasalle saatettua painosta varten.

Matti Sadeniemen tieteellinen tutkimustyö on kohdistunut kahdelle linjalle, toisaalta suomalaiseseen runokieleen, toisaalta kielenkäyttöön. Väitöskirja *Metriikkamme* perusteet valmistui sanakirjatyön ohella v. 1949. Siinä hän jatkoi sitä suomalaista runomittaopin tutkimusta, jonka aikaisempia harjoittajia olivat olleet mm. Ilmari Krohn, J. V. Juvelius, Toivo Haapanen ja Rafael Koskimies. Aiheeseensa hän paneutui varsin syvästi ja joutui siten liikkumaan paitsi estetiikan ja suomalaisen filologian myös yleisen kielitieteen, fonetiikan ja psykologian alalla. Varsin heterogeenisen tietoainekseen pohjalta hän loi rytmisyksiköiden järjestelmän, jossa hän eteni pienimmistä yksiköistä suurempiin, solusta ryhmään ja yliryhmään, siitä jataan, lausekkeeseen ja taitteeseen, joiden hän katsoi muodostuneen yhdistämättömien sanojen eli tyvien semanttis-syntaktisten suhteiden perusteella. Edelleen hän joutui tässä tutkimuksessaan käsittelemään mm. tauotuksen, tahdituksen ja painotuksen foneettisesti kiintoisia ongelmia, ja erityisesti filologisissa ja runomittaopillisissa pohdinnoissaan hän saavutti arvokkaita tuloksia. Teoksen suomen kielen tutkimuksen kannalta antoisin luku koskee kieleemme käyttelyä eri runomitoissa.

Samaan aihepiiriin kuin väitöskirja kuuluu v. 1951 ilmestynyt teos *Die Metrik des Kalevala-Verses* (FFC 139). Siinä Matti Sadeniemi on mm. pyrkinyt kalevalaisten säkeiden luontevaan tyyppiijaotteluun, jonka perusteena on säkeiden sisältämien tahtien tavuluku. Siinä hän myös esittelee yksityiskohtaisesti ns. viskurilain, kalevalaisen runon pyrkimyksen sijoittaa lyhin tyvi säkeen alkuun, pisin sen loppuun. Lain nimi johtuu siitä, että runo viskurin tavoin lajittelee sanat jättäen kevyimmät — yksitavuiset — alkuun ja heittäen painavimmat kauimmaksi. Tilastollis-matemaattisin menetelmin Sadeniemi osoitti, että näin todella on. Kalevalaisen runouden uusimmalle tutkimukselle, jossa tyylipiirteet ovat tärkeitä kriteerejä, näillä mitta-analyysilla on varmaan paljon merkitystä.

Menestyksellisesti Matti Sadeniemi on toiminut myös kielenkäytön kysymysten tutkijana. Nykysuomen sanakirjan aineskokoelmien ja osaksi myös Sanakirjasäätiön laajojen arkistotietojen pohjalta hän on esittänyt tarkoin perusteltuja ratkaisujaan kielenkäytön ongelmiin. Useat niistä on julkaistu *Virittäjän* Kieleemme käytäntö -osastossa, useat erillisinä kirjoituksina tai artikkeleina. Merkittävimmät ennen vuotta 1960 julkaisemansa kirjoitukset hän on koonnut SKS:n tietolippaaseen n:o 18, *Kielenkäytön kysymyksiä*, joka on yliopistojen kurssikirjana tullut laajalti tunnetuksi. Radiossa pitämiään oikeakielisyysesityksiä hän on julkaissut mm. SKS:n kielivartioteoksissa. Kaikille näille kirjoituksille on luonteenomaista pyrkimys selkeään kannanottoon, ja siksi ne ovat osaltaan määränneet oikeakielisyyskeskustelumme suuntaa. Matti Sadeniemen muista tämän alan tehtävistä mainittakoon *Setälän* lauseopin tarkistus.

Kielitoimiston johtajana Matti Sadeniemi on toiminut v:sta 1950 alkaen,

ja näinä kahtena vuosikymmenenä hänen nimensä on tullut tunnetuksi kaikkialla maassamme. Kymmenettuhannet yksityiset henkilöt, virastot ja laitokset ovat vuosien kuluessa saaneet asiantuntevaa ohjausta kielenkäyttökysymyksissä — kielitoimisto on 25-vuotisen toimintansa aikana saanut vastattavakseen kaikkiaan 150 000 tiedustusta —, sanomalehdissä on vähän väliä ohjaavia kirjoituksia ja perusteltuja vastauksia esitettyihin kysymyksiin, radio ja televisio esittelevät oikeakielisyysongelmia ja mitä erilaisimmilla kursseilla on kieltä koskevia esityksiä. Milloinkaan aikaisemmin ei maassamme ole ollut niin paljon julkisen sanan viljelijöitä kuin nykyisin, ja kuitenkin erityisesti asiasuomen käyttö on nyt vakiintuneempaa kuin koskaan ennen. Tietoisien kielenohjaamisen aloilla on lisäksi toimeenpantu syvälle ulottuvia uudistuksia, mm. on käyty rajan nominatiivi- ja genetiivialkuisten yhdyssanojen käytön välillä, on pyritty yhdenmukaisuuteen vierasperäisten sanojen kirjoittamisessa ja ääntämisessä, eri alojen terminologiaa on täsmennetty ja vaikiinutettu ja sanaston kasvua ohjattu mm. luomalla uudissepiteitä.

Kaikki tämä ei luonnollisestikaan ole ollut vain yhden miehen aikaansaannosta, mutta Matti Sadeniemi on ollut tässä toiminnassa keskeisimmällä paikalla ja siten merkittävästi vaikuttanut työn menestymiseen. Erityisesti viime vuosina työ on ollut rauhallista rakentamista, mikä jo sinänsä on suuri saavutus, kun tiedämme, että kieli osana ihmisestä itsestään koskettaa niin läheisesti jokaista meitä, että myönteinenkin kajoaminen siihen nostattaa helposti riitasointuja. Matti Sadeniemi on kielen tietoisessa ohjaustyössään aina ollut perinteitä kunnioittava, harkiten uutta luova tutkija ja opastaja, ja kenties juuri siinä on työn onnistumisen selitys.

Kielenhuoltokysymykset ovat viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana laajentuneet yli kansallisten rajojen. Pohjoismaiden kielilautakuntien edustajilla on ollut yhteisiä kokouksia vuorovuosin Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Islannissa ja Suomessa. Suomen Akatemian kielilautakunta lähti yhteistoimintaan alun alkaen vain saadakseen oppia niistä kokemuksista, joita läntisten naapurimaidemme kielenhuoltotyössä on saavutettu. Matti Sadeniemi on kielitoimiston johtajana esittänyt näissä kokouksissa suomen kielen huoltoa ja oikeakielisyyttä käsittelevät vuosikatsauksensa ja osallistunut laajoihin periaatteellisiin keskusteluihin tavalla, joka on tuonut hänelle arvostetun nimen myös naapurimaittemme kielimiesten keskuudessa.

Työ tekijäänsä kiittää. Matti Sadeniemen työssä on sekä laajuutta että syvyyttä. Kotikielen Seura toivottaa onnea varaesimiehelleen, Virittäjä toimistuskuntansa pitkäaikaiselle jäsenelle.

AIMO TURUNEN